

پژوهش‌ها معمارانسلک ۲۱

شماره شایا X - ۸۷ - ۲۰۲۲

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال ششم - شماره چهارم - زمستان ۱۳۹۷

- بررسی نقش زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، نمونه موردی: خانه‌های تاریخی شهر مشهد
سازادقی / احمد اخلاصی / حامد کامل‌نیا
- ترسیم طرحواره‌ای جامع‌نگر از فرآیند طراحی معماری با تطبیق روش‌شناسی تأویلی شناخت طراحی، بر سازوکارهای کلی معرفت در نظام حکمت متعالیه
علی روان / سعید علی‌تاجر
- پژوهشی در «کاخ جنوبی» و «کاخ میانی» در مجموعه‌ی معماری تشریفاتی لشکری‌بازار؛ بر اساس قراین تاریخی، منابع ادبی و یافته‌های معماری
سید رسول موسوی حاجی / اسدالله جودکی عزیز / سحر عبدالهی
- معیار ارزش برای تربیت هندسی معمار: بررسی رویکردهای رایج و نگرش اسلامی
مهدی ممتحن / مسعود ناری قمی
- سلسله مراتب تشخیص عناصر شهر در ارسن شهری در سبک‌های شهرسازی دوران اسلامی ایران
مهدی حمزه نژاد / مصطفی صیرفیان پور
- سازوکارهای تنظیم خلوت در خانه‌های برون‌گرای گیلان (نمونه موردی: خانه‌های روستایی)
فاطمه جباران / غلامرضا طلپسجی / نیما دیماری / علی دری
- تأثیر وجوه موازی اسلام و مسیحیت بر شکل‌گیری معماری کلیسا و مسجد (با تأکید بر روند تبدیل کلیسا به مسجد در دوران عثمانی)
مریم اکبری / محمد مهدی مولایی

پژوهش‌های معماری اسلامی

شماره شایا: X - ۹۷ - ۳۳۸۷

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال ششم - شماره چهارم - زمستان ۱۳۹۷

مدیر مسئول: معاونت پژوهشی دانشگاه علم و صنعت ایران

سر دبیر: دکتر محسن فیضی

مدیر داخلی: دکتر فاطمه مهدیزاده سراج

ویراستار ادبی فارسی: سارا متولی

کارشناس مجله: امیرحسین یوسفی - زهرا کاشانی دوست

ویراستار انگلیسی: محمد رضا عطایی همدانی

هیأت تحریریه:

دکتر سید غلامرضا اسلامی: دانشیار دانشگاه تهران

دکتر حسن بلخاری: استاد دانشگاه تهران

دکتر مصطفی بهزادفر: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمد رضا پور جعفر: استاد دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مهدی حمزه نژاد: استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر اسماعیل شیعه: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر منوچهر طیبیان: استاد دانشگاه تهران

دکتر حمید ماجدی: استاد واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر اصغر محمد مرادی: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر غلامحسین معماریان: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر فاطمه مهدیزاده سراج: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

مهندس عبدالحمید نقره کار: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمد تقی زاده: استادیار واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر علی یاران: استاد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

طراح جلد و صفحه آرا: امیرحسین یوسفی

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

لیست داوران این شماره:

دکتر لیلا پهلوان زاده (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی)

دکتر سمانه تقدیر (استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران)

دکتر بهاره تقوی نژاد (استادیار دانشگاه هنر اصفهان)

دکتر مهدی خاک زند (استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران)

دکتر محمدمنان رئیسی (استادیار دانشگاه قم)

دکتر رضا سامه (استادیار دانشگاه بین المللی امام خمینی)

دکتر آزاده شاهچراغی (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی)

دکتر حسین صفری (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی)

دکتر مظفر عباس زاده (استادیار دانشگاه ارومیه)

دکتر محمدرضا عطایی همدانی (استادیار دانشگاه آزاد)

دکتر محمدباقر کبیر صابر (استادیار دانشگاه تهران)

دکتر شهریار ناسخیان (استادیار دانشگاه هنر اصفهان)

دکتر احد نژاد ابراهیمی (استادیار دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

مهندس عبدالحمید نقره کار (دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران)

دکتر اصغر محمد مرادی (استاد دانشگاه علم و صنعت ایران)

دکتر صلاح الدین مولانایی (استادیار دانشگاه کردستان)

دکتر بهزاد وثیق (استادیار دانشگاه صنعتی جندی شاپور)

دکتر معصومه یعقوبی (استادیار دانشگاه آزاد اسلامی)

نشریه پژوهش‌های معماری اسلامی بر اساس مجوز کمیسیون نشریات

وزارت علوم تحقیقات و فناوری به شماره ۱۳۷۲۰۶ / ۳ / ۱۸ مورخ

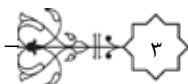
۹۳ / ۷ / ۲۸ از شماره نخست دارای اعتبار علمی پژوهشی می باشد.

این مجله در پایگاه‌های (SID) و (ISC) نمایه می شود.

مقالات مندرج در این مجله، الزاماً بیانگر نقطه نظرات «پژوهش‌های معماری اسلامی» و «قطب علمی معماری اسلامی» نمی باشد و نویسندگان محترم، مسئول مقالات خود هستند.

نشانی دفتر مجله: دانشگاه علم و صنعت ایران / قطب علمی معماری اسلامی / کد پستی ۱۶۸۴۶۱۳۱۱۴ / تلفن مستقیم: ۰۲۱-۷۷۴۹۱۲۴۳

نشانی راینامه: jria@iust.ac.ir / نشانی وب: <http://iust.ac.ir/jria>

بررسی نقش زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، نمونه موردی: خانه‌های تاریخی شهر مشهد*

ساراصادقی*

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران

احمد اخلاصی**

دکتری معماری، استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران (نویسنده مسئول)

حامد کامل‌نیا***

دکتری معماری، دانشیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه فردوسی مشهد

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۱۱/۱۷ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۷/۰۹/۲۷

چکیده:

انسان از زمانی که به معماری مبادرت ورزیده، به نیازهای روحی، باطنی و حس زیبایی‌شناسی نیز توجه داشته است. امروزه در معماری، زیبایی‌شناسی به دلیل عدم تبیین قاعده‌مند و کاربردی، صرفاً به عوامل جزئی‌صوری محدود شده است؛ در حالی که این مفهوم دارای تعریفی فراتر بوده و با ساختار، جزئیات بنا، مخاطب و محیط ارتباط تنگاتنگ دارد. معماری ایرانی که متبلور زیبایی‌شناسی در طول سالیان متمادی بوده؛ می‌تواند منبعی غنی جهت اقتباس اصول زیبایی‌شناسی در معماری باشد. مبانی کمی و کیفی در معماری سنتی، که مربوط به مقوله‌ی زیباشناختی و اصول بصری حاکم بر ساختار و تناسب است؛ منجر به بروز زیباشناختی می‌شود. این پژوهش سعی دارد با پاسخ به پرسش چگونگی تحقق اصول زیبایی‌شناسی در معماری ایرانی، راهکارهایی را جهت کاربردی‌سازی آن در معماری معاصر ارائه دهد. تحلیل خانه‌های مشهد، به دلیل داشتن پیشینه‌ی تاریخی آن شهر - که منبعی غنی از آثار معماری است - انجام پذیرفت. در این پژوهش با استفاده از روش تحقیق کیفی یافته‌های موجود در مکاتب مختلف و دیدگاه‌های اندیشمندان پیرامون زیبایی‌شناسی جمع‌آوری و با تکنیک تحلیل محتوا، آنالیز و تفسیر شدند که معیارهای تحلیل را شکل دادند. سپس با استفاده از مستندات، ۱۰ تیپ از خانه‌های تاریخی مشهد که تمامی آنها متعلق به دوره‌ی قاجار بودند؛ با معیارهای زیبایی‌شناسی تحلیل گردیدند. در این تحلیل، باتوجه به تحولات معماری که متأثر از تاریخ زمان خود (دوره‌ی قاجار) بود؛ اصول فضایی و ساختاری خانه‌های دوره‌ی اول و شروع دوره‌ی دوم با معیارهای زیبایی‌شناسی مطابقت داشتند؛ اما خانه‌های متعلق به دوره‌ی دوم قاجار با عناصری چون سقف‌های شیب‌دار و...، مفاهیمی از قبیل کاربرد کم‌تر تقارن و تناسب در پلان، نما و برون‌گرایی بیش‌تر، در آنها متجلی بود که اقتباسی از معماری غرب بوده و با فرهنگ و اقلیم منطقه چندان متناسب نبود.

واژه‌های کلیدی: زیبایی‌شناسی معماری، معماری ایرانی، دوره‌ی قاجار، خانه‌های تاریخی مشهد.

*sadeghi.sara.22@gmail.com

**ekhlasi@iust.ac.ir

***kamelnia@um.ac.ir

* این پژوهش مستخرج از پایان‌نامه‌ی نویسنده‌ی اول با عنوان: «طراحی فرهنگسرا با رویکرد واکاوی اصول زیبایی‌شناسی سازه در معماری، نمونه موردی: مشهد» در دانشگاه علم و صنعت تحت راهنمایی آقای دکتر احمد اخلاصی و مشاوره آقای دکتر حامد کامل‌نیا انجام و در اسفندماه ۹۵ دفاع گردید.

۱. مقدمه و بیان مسأله

یک بعد از ابعاد معنوی انسان علاقه به جمال و زیبایی است. انسان زیبایی را در همه شئون زندگی دخالت می‌دهد. او دوست دارد قیافه‌اش زیبا باشد؛ نامش زیبا باشد؛ خیابان و شهرش زیبا باشد، و خلاصه می‌خواهد هاله‌ای از زیبایی تمام زندگیش را فرا گیرد (جعفری ۱۳۹۴، ۳۰).

لغت زیباشناختی (استتیک) در اصل یونانی است و به معنی ادراک است. علم زیباشناختی به معنی وسیع کلمه به بررسی و روش‌های احساس محیط و موقعیت فرد در داخل آن می‌پردازد (گروتز ۱۳۸۸، ۹۴).

مباحثی چون زیبایی‌شناسی از دیرباز تاکنون مطرح بوده و در هر دوره تأویل و تفسیر گشته است. در اینجا به تلخیص به بررسی آن پرداخته شده است. «آیس ته سیس» در زبان یونانی به معنای ادراک حسی و معنای ثانویه آن زیبایی‌شناسی است. زیبایی در عهد باستان یعنی تناسب و آنچه که بر اساس یافته‌های هندسی فیثاغورسیان شکل می‌گیرد. معماری یونان به عنوان یک معماری متناسب، زیباست. از قرن هجدهم زیبایی بیشتر جنبه‌ی روان‌شناسانه به خود گرفت. زیبایی در ارتباط با ادراک دیده می‌شود و بیننده جزئی از این مجموعه به حساب آمد. (پرتوی ۱۳۵۲، ۱۱۹).

هدف از شناخت زیبایی‌شناسی درک چگونگی محیط اطراف و جایگاه شخص در محیط به معنای واقعی است (جعفری ۱۳۹۴، ۴۶).

– به نظر فروید یک راه نجات و تسکین‌یابی این است که بشر وابستگی خود را از دنیا از بین ببرد و ارضای خویش را در فرآیندهای درون روانی بجوید. لذت بردن از هنر به عنوان محمل ارزش‌های زیباشناختی را یکی از امکانات این ارضای رویایی می‌داند. و به این ترتیب به طور غیرمستقیم زیبایی را نوعی تسکین‌دهنده می‌داند (گروتز ۱۳۸۸، ۹۷).

ضرورت مطالعه‌ی زیبایی‌شناسی و به طور خاص زیبایی‌شناسی در معماری را از چند دیدگاه می‌توان بررسی کرد: – کشش و جذبه‌ی انسان به زیبایی، به خاطر سنخیتی است که او با ذات زیبایی دارد. زیرا خود از جنس زیبایی است (آیوازیان ۱۳۸۱، ۶۶).

– برخی از حکیمان بزرگ مغرب‌زمین همچون هگل و هایدگر

بحث‌های نظری را مربوط به عصر زوال هنر و پایان تمدن می‌دانند که بشر به شکلی حضوری و درونی نمی‌تواند زیبایی را تشخیص دهد و ناچار به چنین علومی روی می‌آورد (الصدیق ۱۳۸۳، ۳۴۵).

– مبنای استدلال لزوم زیبایی از دیدگاه نظریه‌ی اطلاعات، تشکیل طرح‌واره است. حد خاص، مقداری از اطلاعات است که گیرنده را وادار به تشکیل طرح‌واره می‌کند و از این طریق سطح ادراکش به یک سطح بالاتر از سطوح ادراکی ارتقا می‌یابد و به عکس نیز می‌توان گفت که یک چیز زیبا ادراکی غنی را برای ما ممکن می‌سازد و این زیبایی باعث رضایت ما می‌شود (گروتز ۱۳۸۸، ۹۶).

این پژوهش سعی دارد ضمن تحلیل اصول زیبایی‌شناسی معماری به مسائل زیر پاسخ دهد:

– زیبایی‌شناسی معماری در خانه‌های ایرانی، چه معیار و اصولی داشت؟

– تجلی و بروز زیبایی‌شناسی در معماری سنتی چگونه تحقق می‌یافت؟

– چه راهکارهایی جهت کاربست زیبایی‌شناسی در معماری معاصر مبتنی بر معماری سنتی وجود دارد؟

روش تحقیق این پژوهش، چون درصدد یافتن پاسخ به پرسش‌های اساسی همچون واکاوی زیبایی‌شناسی در خانه‌های سنتی است؛ از روش تحلیل کیفی و تفسیری – که برای رسیدن به یافته‌ها به کار می‌رود – استفاده شد. در این شیوه «پژوهشگر در پی آن است که فارغ از باورها و تصورها، اجازه دهد؛ نظریه‌ای از میان داده‌ها به تکوین برسد» (گروتز و وانگ ۱۳۹۲، ۱۸۰).

در مرحله‌ی مصداق‌پژوهی که مطالعه و تحلیل خانه‌های تاریخی شهر مشهد بود؛ از پژوهش تفسیری تاریخی بهره گرفته شد؛ که بنا به تعریف «مطالعه‌ی پدیده‌های تاریخی مانند ساختمان‌ها و مردم و رویدادهاست» (همان، ۱۳۸).

۲. رابطه‌ی زیبایی و معماری

انسان از زمانی که به معماری مبادرت ورزیده؛ به نیازهای روحی و باطنی و حس زیبایی‌شناسی نیز توجه داشته است. نخستین نمونه‌های سکونت، برقراری چنین نسبتی را نشان می‌دهد و نیز در تحلیل اثر معماری بدیعی که در زمره‌ی آثار ارزشمند قرار

است (میرخلیلی ۱۳۹۳، ۶۰).
 حال نحوه‌ی تأثیر رفتار انسان بر این تناسب و پایدارسازی این اصول از طریق تجسم آن‌ها در ساختار بنا خود مبحث مهمی در مورد تأثیر رفتار بر ریاضیات انسان ساخت. این مهم از نظر تجربه‌ی خوشایند بصری و ادراکی که به طور جدی مربوط به اعداد ویژه و تناسب آن‌ها در سازه‌ی معماری است؛ قابل اثبات است (همان).

نمونه‌هایی از تناسب نام‌آور که هم در معماری ایران و هم در معماری اروپا بکار رفته‌اند؛ عبارتند از:
 - تناسب طلایی که با عدد $1/618$ نشان داده می‌شود و نام‌آورترین تناسب در معماری جهان است (نقره‌کار ۱۳۸۹، ۱۹۵).

- تناسب طلایی ایرانی که استاد پیرنیا میان درازا و پهنای یک مستطیل درون شش ضلعی منتظم تعریف نمود و برابر با $1/73$ می‌باشد (پوراحمدی ۱۳۹۰، ۷۰).

۳. تعاریف مفهوم زیبایی در طول زمان

واحدهای تحلیلی در این پژوهش بر مبنای نظرات اندیشمندان است که مبادرت به تبیین دیدگاه‌های زیبایی‌شناسی معماری کرده‌اند.

گرفته است؛ بی‌گمان مفهوم و موجودیتی به نام زیبایی نیز در کل و جز پیکره‌ی آن وجود دارد (آیوازیان ۱۳۸۱، ۶۵).

بر کسی پوشیده نیست که مطالعه‌ی وقایع گذشته، قدرت رویارویی انسان را با رویدادهای جاری و آینده افزایش می‌دهد. همان طور که گیدئون در کتاب فضا، زمان و معماری خود بیان کرده است: الهام از گذشته در معماری تقلید اشکال این یا آن دوره نیست؛ معنایش درک و فهم کارهای هنری گذشته و ادامه‌ی راهی است که هنرمندان گذشته رفته‌اند. و فقط در چنین صورتی گنجینه هنر گذشته می‌تواند به غنای هنر امروز بیفزاید (میرمرادی ۱۳۹۰، ۱).

از دیدگاه برخی فلاسفه و نظریه‌پردازان، از جمله بشلار، هر آن چه که دارای روابط ریاضیاتی است یا به عبارتی به گونه‌ای خواص نظم ارقامی در آن نهفته شده باشد؛ زیباست (میرخلیلی ۱۳۹۳، ۵۸).

در فضای معماری سنتی، یکی از اصول پایدار در فهم، تحلیل و شناخت زیبایی آن، تناسب است و آن چه در خور قضاوت و استدلال روشنگرانه تناسب هندسی در فضای سنتی است؛ نتیجه‌ای از ارتباط دوسویه رفتار کالبدی انسان با فضا و ارزشمندی اصول استفاده و لذت بردن از پیرامون انسان ساخت

جدول ۱. تعریف زیبایی‌شناسی از منظر اندیشمندان

منبع	تعریف زیبایی‌شناسی	اندیشمند
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	معتقد به دو نوع زیبایی طبیعی و هندسی بود: هماهنگی، تقارن، نظم.	افلاطون (۴۲۷-۳۴۷ ق.م)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	نمایی مطبوع و خوشایند، تقارن اجزاء، تناسب بین اجزاء، ظرافت ظاهری بین اجزاء، تناسب مدوله بین اجزاء و کل. تجهیز ساختمان متناسب با نوع آن، تناسب هزینه با عملکرد و مصالح	ویتروویوس (قرن اول ق.م)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	تجربه‌ی معنوی و سرچشمه آن روح آن است.	پلوتین (۲۰۵-۲۷۰ م.)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	زیبایی = فرم‌هایی که زاییده‌ی اعداد است؛ مشابه با نظریه‌ی زیبایی هندسه افلاطون.	آگوستینس (۳۵۴-۴۳۰ م.)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	هماهنگی و همخوانی بین اجزاست که به وحدتی منجر شود بر اساس عدد و نسبت و نظمی خاص.	لئون باستا آلبرتی (۱۴۰۴-۱۴۲۷)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	سرچشمه‌ی زیبایی، وجود فرم‌های قشنگی است که در هماهنگی با فرم کلی قرار دارند.	آندره آ پالادیو (۱۵۸۰-۱۵۰۸)
یورگ گروتز، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	زیبا به طور کلی آن چیزی است که محسوسات ما را در جمع به صورتی هماهنگ دربیابرد.	کانت (۱۸۰۳-۱۷۲۴)

یورگ گروت، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	قائل به دونوع زیبایی شد: زیبایی طبیعی و زیبایی هنری. دومی را برتر از اولی می‌دانست.	هگل
یورگ گروت، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	مفهوم زیبایی را در معماری ارگانیک از طبیعت می‌گیرد. قانون و نظم، مبنای ظرافت و زیبایی تکامل یافته‌اند. زیبایی بلکه قانون‌مندی نظم، تعادل و وحدت مستتر در طبیعت است.	فرانک لوید رایت
یورگ گروت، ۱۳۸۸، ۱۰۲-۹۹	از فرم‌هایی که محصول صنایع مهندسی مدرن هستند؛ استفاده می‌کنند.	لوکوبوزیه
کیت نسیبت، ۱۳۸۶، ۴۲	زیبایی در تقابل با امر متعالی، ظهوری مجدد می‌یابد= ایده‌ی امر زشت، از ریخت افتاده و به ظاهر غیرطبیعی.	پیتر آیزنمن
بزرگمهری ۱۳۷۱، ۸؛ میرخلیلی ۱۳۹۳، ۶۰	توازن و تعادل اعضای متناسب بنا و به کار گرفتن تزئین‌هایی که از تن مایه می‌گیرد. هر آن چه دارای روابط ریاضیاتی است یا به عبارتی به گونه‌ای خواص نظم ارقامی در آن نهفته شده باشد؛ زیباست.	معماری ایرانی
مهدیزاده سراج ۱۳۹۳، ۱۷	انتخاب ابعاد متناسب با نیازها، بییمون یا مدولی، تناسب هندسی. هماهنگی جزئیات تسهیلات و مبلمان و سازه. زیبایی از دو منظر تظاهرات فرمی که شامل نظم و تناسب است و نیز از منظر ادراک ذهنی و تأثیر آن بر مخاطب	معماری اسلامی

سالیان متمادی بوده؛ می‌تواند منبعی غنی جهت اقتباس اصول زیبایی‌شناسی در معماری باشد.

۵. تحلیل خانه‌های تاریخی شهر مشهد

یعقوبی در کتاب «البلدان» که یکی از قدیمی‌ترین متون اسلامی است؛ به نوغان، هسته‌ی نخست شهر مشهد و یکی از چهار شهر بزرگ ولایت توس که سابقه‌ی تاریخی و باستانی آن به قبل از اسلام باز می‌گردد؛ اشاره کرده است (نجیب کازرکار، علیزاده و صارمی ۱۳۹۴، ۱۴).

در دوره‌ی تیموری عناصر اصلی شهر، همچون مرکز حکومتی، مرکز مذهبی (حرم و مسجد جامع گوهرشاد)، بازار و بارو در مشهد نمود کالبدی یافته و هویت واقعی یک شهر به این مجموعه زیستی تزریق می‌گردد. به طوریکه این شهر در زمان شاهرخ و فرزندان او، پس از هرات، تبدیل به مهم‌ترین شهر قلمرو تیموریان می‌گردد (بختیاری ۱۳۸۱، ۳۲۵).

امروزه چون بیشتر خانه‌های قدیمی به جای مانده در مشهد مربوط به دوره‌ی قاجار است؛ به همین جهت آثار این دوره به صورت متمرکز مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفتند.

۴. تبیین معیارهای تحلیلی

اصلی‌ترین معیارها و زیرمعیارهای زیبایی‌شناسی معماری به ترتیب ذیل می‌باشد:

۱. عامل فرم با زیرمعیارظاهری فرم (فرم هندسی، مقیاس، تناسب، نظم، وحدت در کثرت، تعادل، سلسله‌مراتب، قرینگی، نسبت اجزا) و درونی فرم (روابط فضایی، ظرافت ظاهری، سادگی، سودمندی، حظ بصری).

۲. عامل عرفانی با زیرمعیارهای (بالاترین کمال، تجربه‌ی معنوی)

۳. عامل ساختاری با زیرمعیار سازه (پایداری و استحکام) و مصالح و اقتصاد (مرغوبیت و دوام، تناسب هزینه با عملکرد)

۴. عامل طبیعت با زیرمعیار (یگانگی فرم با طبیعت، اصول ارگانیک، یگانگی نمادین) (صادقی ۱۳۹۵، ۳۱).

از آنجایی که معماران و هنرمندان ایرانی در گذشته، هنر را نوعی آفرینش و سازندگی می‌دانستند و تعالی آن را در هرچه نزدیک شدن به صفات الهی از جمله زیبایی می‌پنداشتند؛ لذا هنر سنتی هیچ‌گاه عاری از زیبایی نبوده است. معماری ایرانی که متبلور زیبایی‌شناسی در طول

جدول ۱. تعریف زیبایی‌شناسی از منظر اندیشمندان

۶. ساختار در شاکله خانه‌های قاجار

بطور کلی معماری دوره‌ی قاجاریه را می‌توان به دو دوره‌ی کلی تقسیم کرد:

۱. دوره‌ی اول، از آغاز سلطنت آغا محمد خان تا پایان سلطنت محمد شاه: در این دوره نگاه حاکم بر معماری همچنان نگاهی درونزا و بر مبنای سبک اصفهان و به کمال رساندن آن می‌باشد.

۲. دوره‌ی دوم، از آغاز سلطنت ناصرالدین شاه تا پایان حکومت سلسله‌ی قاجار: در این دوره بر اثر مسافرت‌های ناصرالدین شاه و اخلاف او و همچنین اعزام عده‌ای از محصلین ایرانی به اروپا، سبکی در معماری آغاز می‌گردد که التقاطی از معماری بومی و معماری غربی می‌باشد (میرمیران ۱۳۷۹، ۱۰۱).

خانه‌های دوره‌ی قاجار شامل اتاق مرکزی، ایوان با دو ستون در برابر آن، اتاق‌های کوچک واقع در اطراف اتاق مرکزی به صورت ساده و مفصل، پلان‌ها کشیده در امتداد بنا، ایجاد چشم‌انداز وسیع توسط پنجره‌ها، تعبیه‌ی حوضخانه، ایجاد پلکان دوطرفه در محور اصلی بنا، تبدیل سهدری به دودری و وارد شدن نور مستقیم به داخل بنا، تنوع و سبکی و گشایش فضاها بیشتر سقف شیب‌دار و شیروانی، آمیزه‌ای از معماری ایرانی و اروپایی بودند (صارمی ۱۳۷۶، ۳).

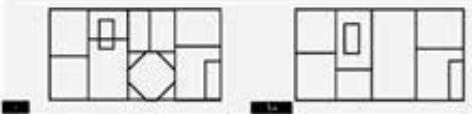

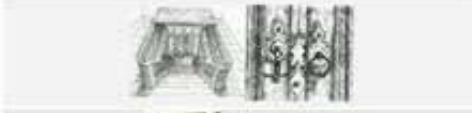

جهت مصداق‌پژوهی، پس از مطالعه‌ی پیشینه تاریخی خانه‌ها و اسناد و مدارک سازمان میراث فرهنگی، ۱۰ الگوی خانه با شیوه‌ی ساختاری و فضایی متفاوت که بیشترین فراوانی را داشتند؛ با معیارهای زیبایی‌شناختی تحلیل شد که ۵ نمونه‌ی آن در این نوشتار به دلیل عدم اطناب به عنوان گواه، ذکر شد.

قدمت خانه‌های اکبرزاده، صداقتی، مقبل‌السلطنه و عباسیان حسینی برطبق کتیبه‌ها متعلق به دوره‌ی اول قاجار و خانه‌های داودی، سبزواری‌ها، داروغه، عطاریان، وطن‌چی و سبزواری زاده متعلق به دوره‌ی دوم قاجار هستند.

۶-۱. تحلیل خانه ی اکبرزاده

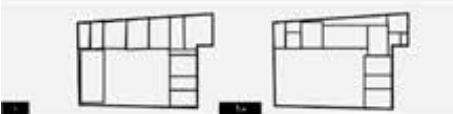

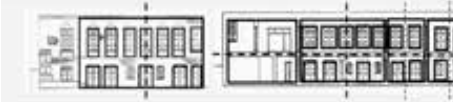

جدول ۲. تحلیل خانه ی قدیمی اکبرزاده (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

معیار	زیرمعیار	مولفه	تحلیل
فرمی	درونی	رابطه فضایی	
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون	
		سلسله مراتب	
		فرم هندسی و نظم	
		تناسبات	
		قرینگی و تعادل	
ساختاری	سازه	ساختار و پایداری	سقف چوبی - دیوارپاربر - مصالح کاشی کاری - خشت خام وضعیت کنونی: تخریب اجزای تزئینی و کاشی کاری، تخریب نمای داخلی به علت عدم رسیدگی، آسیب پایین دیوار و نما به علت رطوبت - عدم چسبندگی ملات در نما خارجی
		جزئیات کارا	
	مصالح و اقتصاد	دوام و انتخاب مصالح	
رابطه با طبیعت	شیوه بهره گیری	فرمی - استعاری - معنایی	

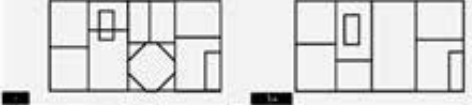

۶-۲. تحلیل خانه صدقاتی

جدول ۳. تحلیل خانه قدیمی صدقاتی (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

معیار	زیرمعیار	مواجهه	تحلیل	
فرمی	درونی	روابط فضایی		
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون		
		سلسله مراتب		
	ساختاری	سازه	فرم هندسی و نظم	
			تناسبات	
			قرینگی و تعادل	
ساختار و پایداری			سقف چوبی، دیوار خشت خام، نما آجر. وجود بادگیر، اتاق پنج دری، حوضخانه، سنتوری بالای درب و پنجره از آجر لعابدار، شومینه و طاقچه گچ بری	
رابطه با طبیعت	شیوه بهره گیری	جوئیات کارا		
		مصالح و اقتصاد		
		دوام و انتخاب مصالح		
		فرمی - استعاری - معنایی		

۳-۶. تحلیل خانه ی مقبل السلطنه

جدول ۴. تحلیل خانه ی قدیمی مقبل السلطنه (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

معیار	زیرمعیار	مولفه	تحلیل
فرمی	درونی	رابطه فضایی	
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون	
		سلسله مراتب	
		فرم هندسی و نظم	
		تناسبات	
		قرینگی و تعادل	
ساختاری	سازه	ساختار و پایداری	سقف چوبی - دیوارباربر - مصالح کاشی کاری - خشت خام وضعیت کنونی: تخریب آجرهای تزئینی و کاشی کاری، تخریب نمای داخلی به علت عدم رسیدگی، آسیب پایین دیوار و نما به علت رطوبت - عدم چسبندگی ملات در نما خارجی
		جزئیات کارا	
	مصالح و اقتصاد	دوام و انتخاب مصالح	
رابطه با طبیعت	شیوه بهره گیری	فرمی - استعاری - معنایی	

۴-۶. تحلیل خانه‌ی داوودی

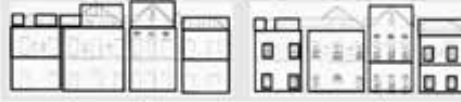

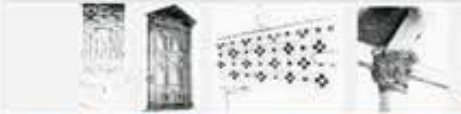

جدول ۵. تحلیل خانه‌ی قدیمی داوودی (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

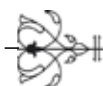
معیار	زیرمعیار	موافه	تحلیل
فرمی	درونی	روابط فضایی	
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون	
		سلسله مراتب	
	فرم هندسی و نظم		
	تناسبات		
ساختاری	سازه	پایداری	<p>پوشش سقف طبقات زیرین طاق آجری و طبقات بالا چوبی است. مصالح سقف کاذب چوبی است. نمای ساختمان آجر قالی و مه‌ری به رنگ های گوناگون که به شیوه معقلی تزیین شده اند. رطوبت زدایی به صورت موضعی مورد نیاز است.</p>
		جزئیات کارا	
	مصالح و اقتصاد	دوام و انتخاب مصالح	
		رابطه با طبیعت	<p>فرمی - استعاری - معنایی</p>

۵-۶. تحلیل خانه‌ی سبزواری‌ها

جدول ۶. تحلیل خانه‌ی قدیمی سبزواری‌ها (مأخذ: نگارندگان، اسناد میراث فرهنگی)

معمار	زیرمعیار	مواجهه	تحلیل
فرمی	درونی	روابط فضایی	
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون	
		سلسله مراتب	
		فرم هندسی و نظم	
		تناسبات	
		قرینگی و تعادل	
ساختاری	سازه	ساختار و پایداری	خشت خام، دیوار باربر، سقف های چوب، نمای اجرگاری و کاشی کاری. تزئینات بالای در و پنجره سنتوری و با کاشی کاری است. سقف کاذب و توده از جنس چوب، فروریختن بخش هایی از نما. عدم چسبندگی نمای خارجی در قسمت نمای خارجی باعث ریزش نما شد
		جزئیات کارا	
رابطه با طبیعت	مصالح و اقتصاد	دوام و انتخاب مصالح	
	شیوه بهره گیری	فرمی - استعاری - معنایی	

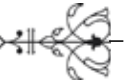

۷. جدول جمع بندی

جدول ۷. جدول جمع بندی (مأخذ: نگارندگان)

معیار	زیرمعیار	مولفه	نتیجه گیری
فرمی	درونی	روابط فضایی	-در تمامی موارد بعد از ورودی الزاما وارد هشتی شده سپس از طریق حیاط یا راهرو وارد فضای خصوصی مانند نشیمن شده یا از طریق پلکان مستقیم به طبقه بالا وصل می شود. -در طبقه پایین فضاهای خدماتی مانند انبار، مطبخ، نشیمن و در طبقه بالا خصوصی تر فضاهای پذیرایی، جای خنک، سفره خانه و وجود داشت که به حیاط میانی منزل گشوده می شد. -در آنگوهای قدیمی تر مانند خانه مقبل السلطنه با وسعت بیشتر بخش اندرونی و بیرونی تفکیک بیشتری داشته اما در سایر موارد این تفکیک کم رنگ تر دیده می شود.
	ظاهری	مقیاس و مدولاسیون	-تناسبات حیاط به تناسبات ۱.۱-۱.۲ نزدیک است. -ابعاد هر اتاق با تناسب حدود ۱.۲ به عنوان مدولی تکرار شونده در سراسر عرصه دیده میشود. به عنوان مثال فضای پذیرایی از ترکیب دو یا سه اتاق شکل می یابد. در نما یک پنجره به عنوان مدولی تکرار شونده در تمامی بازشوها بکار می رود و ریتم یکنواختی با تناسب ۱.۲ یا ۲ را شکل می دهد.
		سلسله مراتب	-به لحاظ سلسله مراتب فضایی در تمامی خانه ها از فضای عمومی توسط هشتی یا راهرو (فضای نیمه عمومی) وارد فضای خصوصی خانه می شویم و ارتباط آن دو هیچ گاه به صورت مستقیم نبوده است. -ارتباط فضاهای بسته خانه با فضاهای باز مانند معبر بیرون یا حتی حیاط داخل نیز همیشه با واسطه فضای نیمه باز صورت می گرفته است.
فرم هندسی و نظم			-فرم هندسی اغلب مستطیل کشیده و کشیدگی بنا از شرق به غرب دارای بیشترین جبهه با شمال و جنوب بوده که با توجه به اقلیم مشهد جهت بهره گیری تابش قابل توجهی است. در بیشتر موارد فضاهای داخلی از فرم های خالص هندسی مربع و مستطیل شکل گرفته و اگر به دلیل فرم مخصوص زمین بی نظمی وجود داشته، کم تر در فضاهای داخل اثر گذاشته و آن ها نظم خود را حفظ کردند.
		تناسبات	-در تناسبات پلان و نیز همچنین نما و پنجره ها در موارد نسبتا کم تری با تناسبات طلایی مواجه می شویم. اغلب تناسبات با مقیاس های ۱.۱-۱.۲ یا نزدیک به ۲ است.
		فرهنگی و تعادل	در تمامی موارد چه در پلان و روابط فضایی و چه در نماها و بازشوها نوعی تقارن وجود دارد. اما این تقارن به صورت ۱۰۰٪ در تمامی جبهه ظهور نکرده و به نوعی جهت محوریت بیشتر در بخش های با اهمیت تر مانند سردر ورودی ها لحاظ شده است. خانه ها تقریبا دارای خط آسمان یکنواختی هستند.
ساختاری	سازه	ساختار و پایداری	در بیشتر موارد سقف ها تخت، چوبی و دیوارها باربر و با مصالح خشت شکل گرفته اند که به لحاظ استحکام مناسب است. سقف ها جهت حفظ تابش حرارتی دپوش ساخته می شده که سقف کلاب (سقف دوم) عمدتا از جنس چوب بود.
		جزئیات کارا	در همه موارد تزئینات ستوری بالای پنجره ها با کاشی لعابدار، آجرکاری معقلی، تزئینات گچ بری شومینه ها دیده می شود. سرستون های داخلی اغلب دارای تزئینات هستند. جزئیاتی از قبیل طاقچه ها، اجاقی ها، توده ها، سردر و کتیبه به طراقت و جزئیات مشاهده می شود. پام ها دارای برجستگی هایی جهت محافظت از ریزش های جوی به نما بودند.
	مصالح و اقتصاد	دولم و انتخاب مصالح	در بیشتر موارد خانه ها دارای دو سطح که سطح اول با اختلاف سطح ۱.۲- در داخل زمین و سطح دوم با اختلاف ۱.۷۵ بودند که استفاده از زمین جهت بهره گرمایی و رفرهم می ساخت. به دلیل عدم کیفیت و چسبندگی ملات عارضه رطوبت زدگی در اکثر موارد مشاهده می شود که نشان از عدم مرغوبیت ملات است. اما انتخاب مصالح آجر با توجه به اقلیم درخور انجام شده بود.
رابطه با طبیعت	شبه بهره گیری	فرمی- استعاری- معنایی	بهره گیری طبیعت هم با وجود حیاط های نسبتا بزرگ و هم تزئینات گچ بری داخلی که به شبه استعاری الهام گرفته شده، محقق شد. البته با توجه به نوع پیمون خانه ها که بزرگ پیمون یا کوچک پیمون باشند ابعاد حیاط متغیر است اما در همه موارد با آنگو میکسرا شکل گرفته اند که حداقل ۳ جبهه توده در مجاورت حیاط هستند اما در آنگوهای متأخرتر، جبهه مشترک حیاط و توده به یک کاهش می یابد. فضاهای مجاور حیاط بازشوهایی بیشتر و فضاهای مجاور معبر صلب تر هستند. که در بناهای متأخرتر گشودگی خارجی بنا بیشتر می شود. در جبهه های مجاور با حیاط میانی سه دری های آنگو ایرانی به دودری با تناسب مستطیل ۱.۲ تبدیل شد.

۸. یافته‌های پژوهش و نتیجه‌گیری

چنانکه پیش‌تر بیان شد؛ به‌طور کلی معماری دوره‌ی قاجاریه را می‌توان به دو دوره‌ی کلی تقسیم کرد که این خط‌سیر را می‌توان در نمونه‌های تحلیل شده دید. خانه‌های اکبرزاده، صداقتی و مقبل‌السلطنه که در اواخر دوره‌ی اول قاجار و شروع دوره‌ی دوم بودند؛ کمابیش با الگوهای ساختاری و فضایی، کاربرد تقارن و تناسب طلایی، و ساده‌سازی بیشتر منطبق بودند. اما خانه‌های داوودی و سبزواری‌ها که به دوره‌ی دوم قاجار تعلق داشتند؛ با عناصری چون سقف‌های شبیدار، کاربرد کمتر تقارن و تناسب در پلان، نما و برون‌گرایی بیشتر که برداشتی از معماری غرب بوده و با فرهنگ و اقلیم منطقه چندان تناسب نداشته؛ مواجهند. این تحولات در تزئینات داخلی با ایجاد پلکان‌های وسیع میانی دوطرفه نیز مشاهده می‌شود. ارتباط با حیاط از سه یا چهار جبهه به دو یا یک جبهه تقلیل یافت و به نوعی توده و فضا به صورت خطی منفک مرتبط شدند. در تحلیل سایر خانه‌ها نیز چنین نتایج مشابهی حاصل شد که به منظور عدم اطناپ، از ذکر مجدد آن‌ها پرهیز می‌شود.

به صورت کلی مباحث مربوط به روابط فضایی، جانمایی فضاها، کاربرد هشتی، وجود سلسله‌مراتب جهت اتصال فضاهای باز و بسته و نیز مفاصل در اتصال فضاهای خصوصی و عمومی همگی با معیارهای زیبایی‌شناختی مطابقت داشته و گویا ادامه‌رو سیر تاریخی خانه‌های ایرانی است. اما در موارد کاربرد مدول قطعی، تناسبات خصوصاً تناسبات طلایی چه در پلان و چه در نما، وجود تزئیناتی که ساختاری نیستند و جنبه‌ی صرفاً زینت دارند؛ مؤید معیارهای زیبایی‌شناسی نبوده و تابع ارزش‌های زمانه شدند.

منابع

۱. الصدیق، حسین. ۱۳۸۳. زیبایی‌شناسی و مسائل هنر از دیدگاه ابوحنیفان توحیدی. ترجمه‌ی غلامرضا تهمانی. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
۲. آیوازبان، سیمون. ۱۳۸۱. زیبایی‌شناسی و خاستگاه آن در نقد معماری. هنرهای زیبا (۱۲): ۶۴-۶۹.
۳. بختیاری، محمود. ۱۳۸۱. راه‌های باستانی توس به نیشابور و آثار تاریخی مجاور آنها. اثر (۳۳): ۳۱۹-۳۴۶.
۴. بزرگمهری، زهره. ۱۳۷۱. هندسه در معماری. نشر جهاد دانشگاهی.

نتایج فوق مؤید دیدگاه‌های تحلیلی مرحوم میرمیران می‌باشد که به این نکته اشاره دارند: «لیکن کار اساسی در این زمینه، یعنی گشایش فضایی حیاط، در دوره‌ی قاجار صورت می‌گیرد و راه‌حل‌های متعددی برای آن ارائه می‌شود» (میرمیران ۱۳۷۹، ۱۰۲).

از نگاه «زاویه فضایی» میرمیران، معماری قاجاری اصول، مبانی و الگوهای قدیم معماری ایران را ارتقا بخشید و با جسارتی تحسین‌برانگیز نوآوری‌هایی از نظر فضا به‌وجود آورد. اوج تکامل گشایش فضایی در دوره‌ی قاجار دیده می‌شود.

اما از منظر دیگر (نگاه غیرفضایی) ایشان اشاره دارند که وقتی به معماری از زوایای دیگری مانند اندازه‌ها، تناسبات، شکل‌ها و تزئینات نگاه شود؛ معماری دوره‌ی قاجار وضع نازل‌تری را نسبت به دوره‌های گذشته خود و به خصوص دوره‌ی صفوی نشان می‌دهد.

همان‌طور که ملاحظه شد؛ شکل‌ها استواری و صلابت قبلی را ندارند و شکل‌های جدیدی وارد معماری شده که سطحی و تفننی بودند. اندازه‌ها دقت لازم را نداشتند و تناسبات در مرتبه‌ی پایین‌تری نسبت به تناسبات موزون و اندیشیده شده دوره‌های قبلی قرار گرفت. امروزه می‌توان با تکیه بر دانش و دستاوردهای معماری گذشته، زیبایی‌شناسی را با راهکارهای تسلسل انتظام فضایی، برنامه‌دهی کالبدی مبتنی بر هندسه، تناسبات و مدولاسیون، همسازی ساختار با کالبد و پیوند بیشتر فرم با طبیعت (اهمیت نسبت توده به فضا) در معماری تحقق بخشید که می‌تواند گامی اساسی در جهت تبلور زیبایی‌شناسی در معماری باشد.

۵. پرتوی، مهدی. ۱۳۵۲. ده مقاله زیبایی‌شناسی نوین. تهران: نقش جهان.
۶. پوراحمدی، مجتبی، مجتبی یوسفی، و مهدی سرابی. ۱۳۹۰. نسبت طول به عرض حیاط و اتاق‌ها در خانه های سنتی یزد. هنرهای زیبا ۳ (۴۷): ۶۹-۷۷.
۷. جعفری، رضا. ۱۳۹۴. زیبایی‌شناسی منظر در طراحی شهری. رساله‌ی دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.
۸. حجازی، مهرداد، و فاطمه مهدی‌زاده سراج. ۱۳۹۳. رابطه، معنا، زیبایی، شکل و سازه در معماری دوران اسلامی. در پژوهش‌های معماری اسلامی ۲ (۱): ۷-۲۱.
۹. صادقی، سارا. ۱۳۹۵. طراحی فرهنگسرا با رویکرد واکاوی اصول زیبایی‌شناسی سازه در معماری، نمونه موردی: مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و صنعت ایران.
۱۰. صارمی، حمیدرضا، و میلاد نم‌نم. ۱۳۹۳. رمزگشایی از هندسه و تناسبات در معماری ایرانی. در همایش ملی معماری، عمران و توسعه شهری، تبریز.
۱۱. صارمی، علی‌اکبر. ۱۳۷۶. ارزش‌های پایدار در معماری ایران. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.
۱۲. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۱۳۹۲. روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه‌ی علیرضا عینی‌فر. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۳. گروتز، یورگ. ۱۳۸۸. زیبایی‌شناسی در معماری. ترجمه‌ی جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایون. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۱۴. میرخلیلی، مائده. ۱۳۹۳. بازنگری فناوری‌های معماری گذشته ایران و طراحی غرفه ایران در اکسپو ۲۰۱۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۱۵. میرمرادی، سیده سمیه. ۱۳۹۰. ارزش‌های ماندگار در سازه‌های سنتی ایران. راه و ساختمان (۴۵): ۴۲.
۱۶. میرمیران، هادی. ۱۳۷۹. مدرسه شهید مطهری سپهسالار. معمار (۸): ۵۴-۵۷.
۱۷. نجیب کازرکار، نسربین، کتایون علیزاده، و علیرضا صارمی. ۱۳۹۴. آسیب‌شناسی مداخله‌های کالبدی صورت گرفته در بافت مشهد (با تأکید بر دوره‌های صفوی، پهلوی و معاصر). فقه و تاریخ تمدن (۴۴): ۱۱-۴۴.
۱۸. نسبیت، کیت. ۱۳۸۶. نظریه‌های پسامدرن در معماری. ترجمه‌ی محمدرضا شیرازی. تهران: نشر نی.
۱۹. نقره‌کار، عبدالحمید. ۱۳۸۹. مبانی نظری معماری. تهران: دانشگاه پیام نور.

References

1. Al-Sedigh, Hossein. 2004. *Aesthetics and Art Issues from Abouhayan Tohidi's Point of View*. Translated by Gholamreza Tahami. Tehran: Alhoda International Publication.
2. Ayvazian, Seimoun. 2001. Aesthetics and its Origin in Architecture. *Honar-ha-ye-Ziba (12)*: 64-69.
3. Bakhtiari, Mahmoud. 2001. Ancient Ways from Tous to Neishabour and Theirs Historical Adjacent Works. *Asar (33)*: 319-346.
4. Bozorgmehri, Zohreh. 1992. *Geometry in Architecture*. Iranian Students Book Agency.
5. Grout, Linda, and David Wang. 2013. *Architectural Research Methods*. Translated by Alireza Einifar. Tehran: Tehran University Press.
6. Groutter, Jorg. 2009. *Aesthetics in Architecture*. Translated by Jahanshah Pakzad and Abdolreza Homayoun. Tehran: Shahid Beheshti University Press.
7. Hejazi, Mehrdad, and Fatemeh Mehdizadeh Saradj. 2014. Relation among Meaning, Aesthetics, Shape and Structure in Islamic Architecture of Iran. *Researches in Islamic Architecture 2 (1)*: 7-21.
8. Jafari, Reza. 2015. *Landscape Aesthetic in Urban Designing*. PhD Thesis. Tarbiat Modares University.
9. Mirkhalili, Maedeh. 2014. *Review of Past Iranian Technologies and Design of Iran Pavilion in Expo 2015*. Master Thesis, Tehran university.
10. Mirmiran, Hadi. 2000. Shahid Motahari- Sepahsalar School. *Memar (8)*: 54-57.
11. Mirmoradi, Seyed Somayeh. 2011. Constant Values in Traditional Structures of Iran. *Rah va Sakhteman (45)*: 42.

12. Najib kazarkar, Nasrin, Katayoun Alizadeh, and Alireza Saremi. 2015. Pathology of Physical Interventions Done in Urbane Texture (Emphasizing on Safavi, Pahlavi and Contemporary Period). *Jurisprudence and the History of Civilization (44)*: 11-44.
13. Nesbit, Kate. 2007. *Postmodern Theories in Architecture*. Translated by Mohammadreza Shirazi. Tehran: Ney.
14. Noghrekar, Abdolhamid. 2010. *Theoretical Principles of Architecture*. Tehran: Payame Noor University.
15. Partovi, Mahdi. 1973. *Ten Articles about New Aesthetics*. Tehran: Naghsh-e Jahan.
16. Pour Ahmadi, Mojtaba, Mojtaba Yousefi, and Mehdi Sohrabi. 2011. The Ratio of Length to Width in the Main Spaces of Traditional Houses of Yazd: A test for Pirnia's Statement on Iranian Golden Rectangle. *Honar-ha-ye-Ziba 3 (47)*: 69-77.
17. Sadeghi, Sara. 2015. *Cultural Center Design with Approach of Structural Aesthetic in Architecture, Casestudy: Mashhad City*. Master Thesis, Iran University of Science and Technology.
18. Saremi, Aliakbar. 1997. *Sustainable Values in Architecture of Iran*. Tehran: Cultural Heritage, Handcrafts and Tourism Organization.
19. Saremi, Hamidreza, and Milad Namnam. 2014. Decrypt of Geometry and Proportion in Iranian Architecture. *In National Conference of Architecture, Civil & Urban Development, Tabriz*.

Analysis of Architectural Aesthetics Role in Iranian Houses' Case Study: Mashhad Historical Houses

Sara Sadeghi *

M.S in Architecture, Faculty of Architecture, Iran University Science & Technology

Ahmad Ekhlasi **

PhD. in Architecture, Faculty of Architecture, Iran University Science & Technology (Corresponding Author).

Hamed Kamelnia ***

PhD. In Architecture, Faculty of Architecture, Ferdowsi University of Mashhad

Received: 06/02/2018

Accepted: 18/12/2018

Abstract

Since man has been engaged in architecture, he has paid attention to the spiritual, inner needs and aesthetics sense too. Today, in architecture, aesthetics is limited to formal secondary factors due to lack of the systematic and applied explanation, while this concept has a more definition and is closely related to structure, details of construction, audience and environment. Iranian architecture that has manifested aesthetics over many years ago, has been a rich source for adapting the principles of aesthetics in architecture. Quantitative and qualitative foundations in traditional architecture, which are related to the aesthetics and visual principles set on structure and proportions, lead to aesthetics appearance. Accordingly This research tries to answer the question: how are aesthetics principles engaged in Iranian architecture in order to utilizing them in contemporary architecture.

The analysis of the houses was carried out in Mashhad because of its historical background, which was a rich source of architectural works. In this research, current findings of different schools and philosophers viewpoints about aesthetics were collected next analyzed and Interpreted with content analysis method which they formed the criteria of analysis. Using the documentations, 10 types of Mashhad historical houses were analyzed with aesthetics factors, all of them were belonged to Qajar period. In this analysis, according to architectural changes affected from historical conditions (Qajar period), the spatial & structural principles of the houses belonged to the first period and the beginning of the second period were conformed with aesthetics criteria. While the houses belonged to second Qajar period, they included elements as sloping roofs, and issues like: having less application of the symmetry and proportionality in the plan & façade, and more extravagance, which is a conception of Western architecture and doesn't fit to regional culture and climate.

Keywords: Architectural Aesthetics, Iranian Architecture, Qajar Period, Mashhad Historical Houses.

* sadeghi.sara.22@gmail.com

** ekhlasi@iust.ac.ir

*** kamelnia@um.ac.ir

Managing Director: vice chancellor for
research-Iran University of Science and Technology

Editor-in-chief: Mohsen Feizi

Administrative Director:

Fatemeh Mehdizadeh Seraj

Administrative assistant:

AmirHosein Yousefi / Zahra Kashanidoost

Persian literary Editor:

Sara Motevalli

English literary editor: MohammadReza Attaee

Editorial Board Members:

Seyyed Gholam Reza Eslami: Associate Professor,
Tehran University

Hasan Bolkhari: Associate Professor, Tehran University

Mostafa Behzadfar: Professor,

Iran University of Science and Technology

Mohammad Reza Pourjafar: Professor,

Tarbiat Modares University

Mahdi Hamzeh Nejad: Assistant Professor,

Iran University of Science and Technology

Esmail Shieh: Professor, Iran University

of Science and Technology

Manoochehr Tabibian: Professor, Tehran University

Mohsen Faizi: Professor, Iran University

of Science and Technology

Hamid Majedi: Associate Professor, Science and

Research Branch, Islamic Azad University

Asghar Mohammad Moradi: Professor, Iran University

of Science and Technology

Gholam Hossein Memariyan: Professor, Iran University

of Science and Technology

Fatemeh Mehdizadeh: Professor, Iran University

of Science and Technology

Mohammad Naghizade: Assistant Professor, Science and

Research Branch, Islamic Azad University

Ali Yaran: Professor, Iran Ministry of Science,

Research and Technology

Design assistant: Eng AmirHosein Yousefi

Reviewers for Volume 6, Number 21:

Leila Pahlevan zadeh, Assistant Professor, Azad Islamic
University

Samaneh Taghdir: Assistant professor, Iran University of
Science and Technology

Bahareh Taghavinejad: Assistant Professor, Isfahan Art
University

Mahdi Khakzand: Assistant professor, Iran University of
Science and Technology

Mohammad Manan Raeesi: Assistant Professor, Qom
University

Reza Sameh: Assistant Professor, Imam Khomeini University

Azadeh Shahcheraqi, Assistant Professor, Azad Islamic
University

Hosein Safari, Assistant Professor, Azad Islamic University

Mozafar Abaszadeh: Assistant Professor, Orumieh University

Mohammad Reza Attaee, Assistant Professor, Azad Islamic
University

Mohammad Baqer Kabirsaber: Assistant professor, Tehran
University

Shahriar Nasekhian: Assistant Professor, Isfahan Art
University

Ahad Nejan Ebrahimi: Assistant professor, Tabriz Islamic Art
University

Abdolhamid Noqrehkar: Associate Assistant professor, Iran
University of Science and Technology

Asghar Mohammad Moradi: Professor, Iran University of
Science and Technology

Salahedin Molanaei: Assistant Professor, University of
Kurdistan

Behzad Vasiq: Assistant Professor
Jondy Shapoor University

Masoumeh Yaqubi, Assistant Professor, Azad Islamic
University

- **Analysis of Architectural Aesthetics Role in Iranian Houses, Case Study: Mashhad Historical Houses**
Sara Sadeghi / Ahmad Ekhlasi / Hamed Kamelnia
- **Drafting a Comprehensive Schema of Design Process The Conformability of Hermeneutic Design Methodology, with Epistemology Mechanism of Molla-Sadra's Transcend Theosophy System**
Ali Ravan / Saeid Alitajer
- **Research in The "Palace of The South" And "Middle Palace" In The Ceremonial Architecture Series of Lashkaribazar; Based On Historical Commentary, Literary Sources and Architectural Findings.**
Seyyed Rasool Mousavi Haji / Asadullah Joodkai Azizi / Sahar Abdolahi
- **A Revision of Geometric Training of Architects from Islamic View**
Mehdi Morrtahen / Masoud Narighomi
- **Recognition of urban elements in city centre hierarchy in the urbanism methods of Islamic period of Iran**
Mahdi Hamzenejad / Ali Seirafianpour
- **Adjustment Mechanisms of Privacy in extroverted homes of Gilan (Case Study: Rural Homes)**
Fatemeh Jabbaran / Gholamreza Talischi / Nima Deimary / Ali Dorri
- **The Impact of Parallel Aspects of Islam and Christianity on the Process of Converting Church to Mosque: During the Ottoman Era**
Maryam Akbari / Mohammadmehdi Moulai